

Joanna Przybysławska

METROPOLITALNE ORGANY WŁADZY W KODEKSIE PRAWA KANONICZNEGO Z 1983 ROKU

Ojcowie Soboru Watykańskiego II nauczali, że Kościoły partykularne opierają się na hierarchii jurysdykcyjnej biskupów. Podstawową jednostką tej hierarchii jest diecezja, ze stojącym na jej czele biskupem. Kilka połączonych ze sobą diecezji, stanowiących określone terytorium, tworzy prowincję kościelną (inaczej metropolię), na czele której stoi metropolita, będący arcybiskupem diecezji. Ustawodawca w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.¹ w kan. 431-434 reguluje pojęcie prowincji kościelnej jako zespołu Kościołów partykularnych. Geneza jego urzędu sięga Kościoła starożytnego. Uroczystą formą wykonywania władzy rządzenia biskupów prowincji kościelnej jest synod prowincjalny, będący zgromadzeniem biskupów i innych przedstawicieli Kościołów partykularnych, którzy wchodzi w skład tej samej prowincji kościelnej. Przedmiotem niniejszego artykułu będzie przedstawienie instytucji prowincji kościelnej oraz wskazanie roli, jaką pełnią w niej organy władzy: metropolita oraz synod prowincjalny.

1. POJĘCIE METROPOLII

Prowincja kościelna – zwana tradycyjnie również metropolią – to zespół sąsiadujących Kościołów partykularnych, w którym najwyższym autoryte-

MGR LIC. JOANNA PRZYBYSŁAWSKA – doktorant, Katedra Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego, Instytut Prawa Kanonicznego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: ul. Kopernika 9/4, 25-336 Kielce; e-mail: j.przybyslawska89@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-3525-0002>

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu*, Pallottinum, Poznań 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

tem jest metropolita oraz synod prowincjalny. Na czele prowincji znajduje się stolica biskupia, nosząca nazwę metropolitalnej, zaś najwyższą władzę sprawuje w niej arcybiskup metropolita. Biskupstwa wchodzące w skład prowincji kościelnej noszą nazwę sufragalnych w stosunku do biskupstwa metropolitalnego [Tracz 2008, 93-113]. Nazwa „prowincja” została zaczerpnięta z terminologii cywilnej i wojskowej obowiązującej w starożytnym Rzymie. Wprowadzono ją na podbitych terenach już od III w. przed Chr. [Sawa 2012, 544]. Drugi z powyższych terminów, „metropolia”, pochodzi z języka greckiego i pierwotnie oznaczał miasto macierzyste kolonii, główne miasto prowincji lub kraju.

Geneza prowincji kościelnej sięga starożytności, czasów kiedy Kościół wzorował się na strukturach cywilnych Cesarstwa Rzymskiego. Pierwsze prowincje zaczęły powstawać już w II w. na Wschodzie, zaś na Zachodzie pojawiły się w IV w., gdy chrześcijaństwo stało się oficjalną religią Cesarstwa Rzymskiego. Wtedy też w metropoliach rzymskich ustanowiono pierwsze biskupstwa, a każda prowincja rzymska stała się siedzibą biskupa. Analizowane struktury kościelne stały się podstawą do tworzenia nowych, autonomicznych wspólnot posiadających własnych pasterzy, ale równocześnie zachowujących więź oraz hierarchiczną zależność z macierzystą metropolią. Taki model organizacji kościelnej doprowadził do powstania stałej instytucji w strukturze kościelnej, zwanej na Zachodzie *privincia*, na Wschodzie zaś *eparchia* [Tracz 2008, 93-113]. W nazewnictwie kościelnym pojęcie „metropolii” pojawiło się pierwszy raz na Soborze Nicejskim I (325 r.), który nadał biskupom prowincji dużą samodzielność [Sitarz 2008a, 658]. Prawne zasady organizacji prowincji kościelnej na Wschodzie określił Synod Antiocheński (341 r.) przyznając metropolitom zwierzchnictwo nad innymi biskupami prowincji. Tam, gdzie następował rozwój Kościołów na wzór organizacji państwa rzymskiego, w przeważającej mierze utrwalone zostało, iż prowincja kościelna odpowiadała swoim terytorium prowincji państwowej. Papież Innocenty I w 415 r. zdeklarował, iż zmiany zachodzące w rzymskiej organizacji terytorialnej nie muszą pociągać za sobą zmian w podziale prowincji kościelnych. Natomiast Sobór Chalcedoński (451 r.) ustanowił, iż kościelna organizacja terytorialna powinna być dostosowana do tej państwowej [Góralski 2012a, 125]. Jurysdykcyjna władza nad biskupami każdej prowincji należała do metropolity, a podległych mu biskupów, zaczęto nazywać sufraganami (łac. *suffragari* – głosować, wspomagać) [Hemperek 1985, 614].

W Polsce pierwsza metropolia – metropolia gnieźnieńska – została erygowana w 999 r. przez papieża Sylwestra II na prośbę Bolesława Chrobrego. Fakt ten został ogłoszony w 1000 r. w Gnieźnie, kiedy to podczas zjazdu gnieźnieńskiego rzymsko-niemiecki cesarz Otton III uznał Bolesława Chrobrego za suwerennego władcę i wyraził zgodę na utworzenie niezależnej od Niemiec prowincji kościelnej w Polsce [Wieniec 2008, 22]. Pierwszym arcybiskupem nowoutworzonej metropolii gnieźnieńskiej w 1000 r. został brat św. Wojciecha, Radzim-Gaudenty [Nitecki 2000, 109].

Ustawodawca w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r.² nie regulował instytucji prowincji kościelnej. Unormowane zostały w nim jedynie dwie instytucje związane z organizacją metropolitalną – synod prowincjalny (kan. 281-291) oraz zgromadzenia biskupów (kan. 292). Podczas Soboru Watykańskiego II zalecano, aby każda diecezja i inne wyodrębnione z nią terytorium, należała do jakiejś prowincji kościelnej. Diecezje podległe bezpośrednio Stolicy Apostolskiej, niezłączone z żadną inną, powinny być zostać scalone w nową prowincję bądź przydzielone do prowincji bliższej lub dogodniejszej³. Współcześnie prowincja kościelna ukonstytuowana jest według kryterium terytorialności. Wchodzące w jej skład Kościoły partykularne tworzą wspólne struktury organizacyjne oparte na tradycji, a ponadto odpowiadają aktualnym potrzebom współpracy duszpasterskiej [Krukowski 2011, 247].

Ustawodawca określa prowincję jako „zespół sąsiednich diecezji”, utworzony w celu wspólnego działania pasterskiego oraz ożywiania kontaktów między biskupami diecezjalnymi (kan. 431 § 1). Prowincja kościelna utworzona zostaje w oparciu o wspólne terytorium dla wchodzących w jej skład poszczególnych Kościołów partykularnych. Zasadniczo wyróżnić można dwa cele, które są istotnymi przesłankami przy tworzeniu prowincji kościelnej. Pierwszym z nich jest rozwijanie działalności duszpasterskiej sąsiadujących diecezji – zgodnie z okolicznościami osób i miejsca, drugim zaś potrzeba zacieśniania stosunków między biskupami stojącymi na ich czele. Utworzenie prowincji powinno zatem służyć rozwiązywaniu problemów duszpasterskich [Krukowski 2005b, 296]. Zasadne wydaje się łącze-

² *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593 [dalej cyt.: KPK/17].

³ *Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de pastorali episcoporum Christus Dominus* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 673-96 [dalej cyt.: CD]; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Pallottinum, Poznań 1967, nr 40.

nie sąsiednich diecezji z powodu podobieństw problemów duszpasterskich, które w nich występują. Służyć to może również tworzeniu wzajemnych stosunków między biskupami a władzami świeckimi, szczególnie gdy terytorium metropolii pokrywa się z terytorium regionu gospodarczego, województwa bądź kraju. Promowanie i koordynacja wspólnego działania oraz sprawowania władzy przez biskupów sąsiednich diecezji jest jednym z najważniejszych powodów, dla których diecezje te łączą się we wspólnym działaniu [Tracz 2008, 93-113]. Ustawodawca kodeksowy w kan. 431 § 2 wyklucza możliwość istnienia diecezji wyjętych, zaznaczając, iż każda z nich, znajdując się w obrębie jakiejś prowincji kościelnej, powinna do niej należeć. Ustanawianie i znoszenie prowincji kościelnych należy – po wysłuchaniu zdania zainteresowanych biskupów – tylko do najwyższej władzy kościelnej (kan. 431 § 3). Decyzja o ustanowieniu, zniesieniu bądź dokonaniu zmian w granicach metropolii podejmowana jest przez Stolicę Apostolską po zasięgnięciu opinii biskupów. Przeprowadzenie postępowania administracyjnego w tym przedmiocie należy – w zależności od przypadku – do Kongregacji ds. Biskupów bądź Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów [Krukowski 2005b, 296]. Od momentu ustanowienia prowincja kościelna z mocy samego prawa posiada osobowość prawną (kan. 432 § 2).

Ustawodawca w kan. 432 ustanowił organy władzy w prowincji kościelnej. Zgodnie z przepisami prawa należą do nich: metropolita oraz synod prowincjalny.

2. METROPOLITA

Metropolita (gr. *mētropolitēs* – mieszkaniec metropolii) to arcybiskup stojący na czele metropolii. Geneza jego urzędu – podobnie jak instytucji prowincji – sięga II w. Biskupowi mającemu siedzibę w stolicy prowincji przysługiwał tytuł *metropolitarius episcopus*. Na przestrzeni wieków, od Soboru Nicejskiego (325 r.) do Soboru Trydenckiego (1545 r.), rola metropolity stopniowo wzrastała [Sitarz 2008b, 660].

W poszczególnych okresach rozwoju chrześcijaństwa metropolici posiadali zróżnicowane uprawnienia. Ich istotną rolę zaznaczył już Sobór Nicejski I, podczas którego w kanonach dyscyplinarnych wskazano, iż bez aprobaty metropolity nie można było zostać biskupem [Pietras 2013, 149]. Na terenie Italii do połowy IV w. Biskup Rzymu był przełożonym wszystkich diecezji włoskich. Ok. 350 r. Mediolan, jako metropolia Italii północnej,

stał się diecezją nadrzędną dla tamtego regionu. W 431 r. uznano trzecią prowincję włoską – Rawennę. W Galii, podobnie jak w Afryce, metropolitą stawał się biskup najstarszy święceniami w danej prowincji, co na początku V w. doprowadziło do funkcjonowania siedemnastu metropolii. W Anglii w 604 r. papież Grzegorz Wielki podniósł do rangi stolic metropolitalnych diecezje Canterbury oraz York, które liczyły po dwanaście diecezji. W Hiszpanii około połowy IV w. podział terytorialny został dostosowany do systemu prowincji rzymskich. W czasach Kościoła starożytnego metropolitom zarówno na Wschodzie, jak i na Zachodzie przysługiwało prawo mianowania biskupów prowincji, prawo zwierzchnictwa nad biskupami sufraganami, kontroli ich dyscypliny kościelnej, wymierzania biskupom kar, wizytowania diecezji, udzielania święceń biskupich, przyjmowania apelacji od wyroków sądów, zwoływania i przewodniczenia synodom prowincjalnym. Sobór Konstantynopoliński IV (869-870) wypracował podstawy prawne dotyczące urzędu metropolity, według których miał on mieć udział w wyborze biskupów w swojej metropolii oraz rozpoznawaniu apelacji od sądów podległych mu biskupów. Zamiar pozostawienia metropolitom posiadanych przez nich uprawnień było widać również w Kościele Zachodnim. Za rządów Karola Wielkiego odnotowano wzrost liczby prowincji kościelnych, zaś pod koniec IX w. metropolici stali się pośrednikami między biskupem rzymskim a biskupami diecezjalnymi. Mimo to w okresie średniowiecza władza metropolitów uległa osłabieniu na rzecz władzy papieskiej. Metropolici stali się bardziej związani z papieżem poprzez wprowadzenie przez Grzegorza VII (1074-1083) obowiązku osobistego stawienia w Rzymie po otrzymaniu od papieża paliusz. Uprawnienia metropolitów zostały zagwarantowane w „Dekretach” Grzegorza IX (1234 r.), na mocy których zatrzymali oni możliwość potwierdzania wyboru biskupów sufraganów oraz dokonywania ich konsekracji. W przypadku władzy sądowniczej trybunał metropolity był instancją apelacyjną w stosunku do trybunału biskupa sufragana [Góralski 2012a, 131]. Papież Innocenty III przypomniał metropolitom o obowiązkach wizytacji, odprawiania synodów prowincjalnych oraz diecezjalnych [Banaszak 1987, 177]. Sobór Laterański IV (1215 r.) nałożył na metropolitów obowiązek corocznego zwoływania synodu prowincjalnego i przewodniczenia jego obradom. Papież Innocenty IV w 1246 r. wprowadził obowiązek wizytowania przez metropolitę w pierwszej kolejności własnej diecezji, następnie diecezji swoich sufraganów. Szczególnym uprawnieniem metropolitów było prawo dewolucji, tj. prawo do zastępowania biskupa sufragana w przepisanych prawem czynnoś-

ciach, których nie dopełnił biskup sufragana bądź jego kapituła w metropolii. Ponadto w przypadku niewłaściwego administrowania przez kapitułę stolicy wakującej, metropolita miał obowiązek ustanowienia wizytatora bądź administratora. Metropolita miał również możliwość udzielać odpustów zgodnie z prawem powszechnym oraz udzielać sakramentu pokuty i pojednania podwładnym swoich sufraganów. Nie przysługiwała mu jednak żadna bezpośrednia władza rządu względem tych osób. Sobór Trydencki doprecyzował niektóre z obowiązków przysługujących metropolitom, należały do nich m.in. zwoływanie i przewodniczenie synodowi prowincjalnemu (co trzy lata); przeprowadzenie wizytacji diecezji sufraganów, tylko po uprzedniej wizytacji swojej diecezji oraz otrzymaniu zgody synodu prowincjalnego; nadzór nad biskupami sufraganami w sprawach dotyczących zakładania i prowadzenia seminariów duchownych oraz zachowywania obowiązku rezydencji; prawo dewolucji w przypadku braku ustanowienia ekonoma bądź wikariusza kapitulnego w sytuacji niedokonania wyboru przez kapitułę w czasie określonym przez prawo [Góralski 2012a, 131]. Jednak Sobór ten traktował o obowiązkach nie tylko metropolity, ale także podległych mu biskupów obligując ich przede wszystkim do przebywania w podległych im diecezjach, celem zapewnienia pasterskiej dbałości o wiernych [Bécheau 1998, 204]. Obowiązek rezydencji wywołał burzliwe dyskusje, został jednak przyjęty wraz z dekretem zakazującym kumulowania beneficjów [Banaszak 1989, 98]. Ponadto Sobór umocnił władzę samych biskupów, przyznając im możliwość otrzymania delegacji papieskiej, która rozszerzała ich uprawnienia m.in. na udzielanie dyspens [Silnicki 1962, 145]. Zobligował ich jednak do corocznego zwoływania synodu diecezjalnego, w celu wydania ustaw partykularnych, niewymagających kontroli ze strony wyższej władzy, rozszerzając również ich władzę administracyjną oraz centralizując władzę sądowniczą [Gręźlikowski 2000, 67]. Duch Soboru Trydenckiego znalazł swój wyraz w KPK/17. Ustawodawca kodeksowy stanowiąc, iż na czele prowincji kościelnej stoi metropolita, czyli arcybiskup, który we własnej diecezji ma te same prawa i obowiązki, co każdy biskup diecezjalny w swojej (kan. 272-273). Do obowiązków metropolitów względem diecezji sufragalnych należało m.in. zwoływanie i przewodniczenie synodowi prowincjalnemu (przynajmniej co 20 lat); wyznaczanie wikariusza kapitulnego w wakującej diecezji, jeżeli kapituła nie dokonała tego w ciągu ośmiu dni od powzięcia takiej informacji; czuwanie nad zachowaniem wiary i dyscypliny kościelnej; dokonywanie wizytacji kanonicznej po uprzednim stwierdzeniu takiej potrzeby przez Stolicę Apostolską; sprawowanie

w całej prowincji pontyfikaliów we wszystkich kościołach; przyjmowanie apelacji od orzeczeń trybunałów swoich sufraganów (kan. 274, 284). Ustawodawca nałożył na metropolitę także obowiązek kierowania prośby o paliusz do Biskupa Rzymu w ciągu trzech miesięcy od przyjęcia święceń biskupich. Używanie tego atrybutu władzy było możliwe w całej prowincji i w każdym kościele, metropolita nie mógł używać go poza granicami swojej prowincji, nawet za zgodą ordynariusza (kan. 279).

Idea odnowy instytucji prowincji kościelnej oraz urzędu metropolity, wskazana podczas Soboru Watykańskiego II, znalazła swoje odbicie w KPK/83. Ustawodawca w kan. 435 stwierdza, iż na czele prowincji kościelnej stoi metropolita będący arcybiskupem diecezji, której jest zwierzchnikiem. Urząd metropolity jest związany ze stolicą biskupią, określoną lub zatwierdzoną przez Biskupa Rzymu. Przewodniczenie metropolity prowincji kościelnej nie wiąże się tylko z tytułem honorowym, zawiera bowiem w sobie określone prawa i obowiązki. Urząd ten nie jest powierzony metropolicie z wyboru, gdyż łączy się z powierzonym mu urzędem biskupa diecezji, którą określa lub zatwierdza Biskup Rzymu. Stolica diecezji metropolitalnej jest arcybiskupstwem, zatem tytuł arcybiskupa jest z nią bezpośrednio związany [Krukowski 2005a, 300].

Ustawodawca w kan. 436 określa prawa, jakie przysługują metropolicie w diecezjach sufragalnych. Co do zasady metropolita nie posiada władzy rządzenia w Kościołach sufragalnych, o czym traktuje kan. 436 § 3. Z racji teologicznych władzę taką posiadają bowiem biskupi diecezjalni, każdy w swojej diecezji. Zgodnie z § 1 metropolita ma prawo czuwać nad właściwym zachowaniem wiary oraz dyscypliny kościelnej oraz informować Biskupa Rzymu o nadużyciach, jeżeli takie występują. Kompetencja ta nie obejmuje jednak władzy udzielania upomnienia w przypadku stwierdzenia nadużyć na terenie diecezji sufragalnej, czy wizytowania diecezji z własnej inicjatywy. Metropolita posiada również prawo zastępowania innego podmiotu władzy na terenie diecezji sufragalnej, co możliwe jest w dwóch przypadkach. Pierwszy z nich to prawo do wizytowania diecezji sufragalnych w przypadku zaniedbania tego obowiązku przez biskupa diecezjalnego, jednak dopiero po uzyskaniu wcześniejszej aprobaty Stolicy Apostolskiej (kan. 436 § 1, 2°). Drugim jest wyznaczanie administratora diecezji w przypadku zawakowania stolicy biskupiej, ale tylko w przypadkach ściśle wskazanych przez ustawodawcę, tj. nieważności wyboru, niedokonania wyboru w czasie przepisany (kan. 421 § 2) bądź niezachowania warunków wymaganych do ważności wyboru (kan. 425 § 3). Metropolita może

otrzymać od Stolicy Apostolskiej szczególne zadania i władzę, jeżeli domagają się tego okoliczności, jednak powinny być one określone prawem partykularnym (kan. 436 § 2).

Ustawodawca w KPK/83 wskazuje również inne obowiązki i uprawnienia metropolity. Przysługują mu określone prawem kompetencje dotyczące m.in. synodu prowincjonalnego, takie jak: zwoływanie, wybieranie miejsca dla jego odbycia, ustalenie porządku działania oraz tematów, jakie mają być na nim rozpatrywane, oznaczenie czasu jego rozpoczęcia i trwania, przeniesienia, przedłużenia oraz zakończenia synodu – za zgodą większości biskupów sufraganów (kan. 442 § 1), przewodniczenie synodowi prowincjonalnemu (kan. 442 § 2), podpisanie z pozostałymi biskupami uchwał synodu i przesłanie ich do Stolicy Apostolskiej. Metropolita ponadto opiniuje kandydata na urząd biskupa diecezjalnego lub biskupa koadiutora (kan. 377 § 3), informuje Stolicę Apostolską o sytuacji, której biskup diecezjalny popadł w kary kościelne (kan. 415) bądź jest bezprawnie nieobecny w diecezji ponad sześć miesięcy (kan. 367 § 4). Metropolita stanowi również trybunał apelacyjny od wyroków trybunału biskupa sufragana z zachowaniem przepisu kan. 1439 (kan. 1438). Ma on ponadto prawo być informowany przez biskupa sufragana o postanowieniach synodu diecezjalnego jego diecezji (kan. 467) oraz o rozwiązaniu rady kapłańskiej (kan. 501 § 3) [Tracz 2008, 93-113]. Metropolita nie posiada żadnej innej władzy rządzenia w diecezjach sufragalnych. Może on jednak sprawować święte czynności, jak biskup we własnej diecezji, zaś w przypadku kościoła katedralnego – po powiadomieniu biskupa diecezjalnego. Jeżeli jednak chodzi o czynności liturgiczne związane ze sprawowaniem sakramentów (udzielenie bierzmowania, święceń, asystowania przy zawarciu małżeństwa) wymagane jest zezwolenie miejscowego biskupa diecezjalnego [Krukowski 2005a, 302].

Znakiem władzy metropolity w prowincji kościelnej jest paliusz, o który zwraca się on do Biskupa Rzymu. Paliusz jest niewielką wełnianą szarfą, koloru białego, ozdobioną sześcioma czarnymi krzyżykami, nakładaną na ornat. Paliusz już od starożytności był oznaką godności metropolitalnej. W ciągu trzech miesięcy od przyjęcia konsekracji biskupiej, a gdy jest już konsekrowany – od powierzenia kanonicznego, metropolita ma obowiązek prosić Biskupa Rzymu o paliusz. To oznaka władzy w jaką, pozostając we wspólnocie z Kościołem, metropolita jest wyposażony na mocy prawa we własnej prowincji (kan. 437). Może on używać paliusza w każdym kościele swojej prowincji, nie wolno mu jednak posługiwać się nim (nawet za zgodą

biskupa sufragana) poza nią (kan. 437 § 2). Paliusz może być używany zgodnie z przepisami liturgicznymi, czyli podczas Mszy św., w pewne określone dni (np. święta) [tamże, 303]. W przypadku przeniesienia na inną stolicę metropolitalną metropolita ma obowiązek zwrócić się o nowy paliusz (kan. 437 § 3).

Papież Jan Paweł II w *Pastores gregis*⁴ wskazał: „metropolici są narzędziem i znakiem zarówno braterstwa między biskupami prowincji, jak i ich komunii z Biskupem Rzymu” (nr 62). Zaakcentowano tym samym wspólnotę pomiędzy poszczególnymi biskupami oraz solidarność między Kościołami. Kongregacja ds. Biskupów w *Apostolorum Successores*⁵ zwróciła uwagę na potrzebę gromadzenia się biskupów diecezjalnych danej prowincji kościelnej wokół metropolity „w celu lepszej koordynacji działalności duszpasterskiej oraz dla spełnienia działań wynikających ze wspólnych kompetencji, przysługujących im na mocy prawa” (nr 23a). Właściwym zadaniem metropolity jest czuwanie, aby w całej prowincji była podtrzymywana wiara, zachowana dyscyplina kościelna, a posługa biskupia wypełniana była zgodnie z prawem kanonicznym. Bezpośrednim zadaniem metropolity jest koordynowanie pracy duszpasterskiej oraz ukazywanie kolegalności wśród biskupów sufraganów na płaszczyźnie lokalnej. Działania metropolity zawsze powinny odpowiadać potrzebom diecezji jego prowincji (nr 23b).

3. SYNOD PROWINCJALNY

Łacińskie wyrażenie *synodus* pochodzi od greckiego terminu *synodein*, oznaczającego „zbierać się” lub *s'ynodos*, oznaczającego „zebranie”. Synod może oznaczać m.in. posiedzenie czy zgromadzenie biskupów. Słowem „synod” określić można trzy rodzaje zebrań: duchowieństwa jednej diecezji (synod diecezjalny), biskupów jednej bądź kilku metropolii (synod prowincjalny) lub biskupów całego kraju (synod plenarny). W Kościele prawosławnym słowo „synod” oznacza stałą radę biskupów, rozumianą jako or-

⁴ Ioannes Paulus PP. II, Adhortatio apostolica post-synodalis de episcopo ministro Evangelii Iesu Christi pro mundi spe *Pastores gregis* (16.10.2003), AAS 96 (2004), s. 826-924; tekst polski w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, s. 310-400.

⁵ Congregatio pro Episcopis, Directorio *Apostolorum Successores* per il ministero pastorale dei vescovi (22.02.2004), Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2004; tekst polski w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, s. 517-711 [dalej cyt.: AS].

gan zwierzchni [Tokarski 1980, 722]. Organami kolegialnymi posiadającymi władzę ustawodawczą są synody partykularne. Ustawodawca w KPK/83 wyróżnia dwa rodzaje synodów partykularnych: plenarne oraz prowincjalne [Sitarz 2013, 85-93]. Zgodnie z definicją synod prowincjalny (łac. *concilium provinciale*) jest synodem partykularnym dla Kościołów tej samej prowincji kościelnej, zwołanym przez metropolitę, za zgodą większości biskupów diecezjalnych [Tenże 2004, 173].

Wraz z rozwojem prowincji kościelnych spotkania biskupów zapoczątkowały instytucję synodu prowincjalnego. Zgromadzenia te stały się doniosłym organem kościelnej władzy rządzenia, stanowiąc normy prawne obowiązujące na terytorium całej metropolii. Sobór Nicejski I (325 r.) zalecał organizowanie synodów dwa razy w ciągu roku, co było przestrzegane głównie na Wschodzie. W czasie trwania tego Soboru przyznano synodom prowincjalnym prawo do zawieszania niesprawiedliwych ekskomunik biskupich [Schatz 2001, 30]. Działalność synodalna została przyjęta w Afryce Północnej na przełomie IV i V w., zaś w Gali w IV w. W Hiszpanii, pomimo ukształtowania się struktury metropolitalnej, działalność synodalna nie istniała. Potrzebę zwoływania synodów zauważył również Synod Chalcedoński (451 r.), który powtórzył zalecenia Soboru Nicejskiego, aby zwoływać synod dwa razy w ciągu roku. Zalecenia te nie były z reguły przestrzegane, dlatego też Sobór Nicejski II (787 r.), uwzględniając słabnącą częstotliwość organizowania synodów, nakazał zwoływanie ich raz w roku, grożąc metropolitom sankcjami w przypadku niewywiązywania się z tego obowiązku. Synody prowincjalne od połowy XI w. były narzędziem reformy w rękach papieży, zaś ze strony cesarzy – narzędziem walki z reformą. Sobór Laterański IV (1215 r.) i kolejne sobory (Sobór Laterański IV, Sobór Bazylejski – 1431 r., Sobór Laterański V – 1512 r.) zalecały organizowanie synodów prowincjalnych, nie znalazło to jednak odzwierciedlenia w rzeczywistości, odbywały się one bowiem rzadko i nieregularnie [Góralski 2012b, 545]. Nowym impulsem stał się Sobór Trydencki (1545-1563), który polecił odbywanie synodu co trzy lata, wskazując jako przyczynę troskę o obyczaje, naprawianie błędów, ściganie wykroczeń [Wójcik 1985, 130-32]. Dla wielu Ojców soborowych synod był sprawą niezwykle ważną i doniosłą. Miał on służyć budowaniu jedności w rządzeniu Kościołami partykularnymi oraz być środkiem do wyeliminowania przyczyn anarchii i zła w kierowaniu Kościołem [Góralski 1987, 119]. Jednak uchwały Soboru nie na długo ożywiły działalność synodalną. Wznowienie aktywności synodalnej nastąpiło dopiero w XIX w. [Wójcik 1985, 132].

KPK/17 spowodował w niektórych metropoliach zdynamizowanie aktywności synodalnej. Po Soborze Watykańskim II ukształtował się nowy model synodu. Nastąpiło odejście od tradycyjnego schematu, cechującego się statecznością, w kierunku zgromadzenia bardziej dynamicznego, które aktywizuje wspólnotę kościelną do poszukiwania skutecznych dróg apostołstwa [Góralski 1987, 545].

Jak wskazywali Ojcowie soborowi, „już od pierwszych wieków Kościoła biskupi, stojący na czele poszczególnych Kościołów, zwoływali sobory bądź synody prowincjonalne, bądź wreszcie synody plenarne, na których biskupi ustalali jednakowe dla różnych Kościołów zasady nauczania prawd wiary i porządkowania dyscypliny kościelnej” (CD 36). Współczesny synod prowincjonalny jest zgromadzeniem biskupów i innych przedstawicieli poszczególnych Kościołów partykularnych wchodzących w skład tej samej prowincji kościelnej, będącym uroczystą formą sprawowania władzy rządzenia biskupów tej prowincji (kan. 440). Ustawodawca kodeksowy zaleca zwoływać synod prowincjonalny, ilekroć wyda się to użyteczne według opinii biskupów diecezjalnych danej metropolii. Decyzję w sprawie zwołania synodu prowincjonalnego biskupi podejmują zwykłą większością głosów [Tenże 2005, 306]. Zgodnie z kan. 439 § 2 w przypadku pokrywania się granic prowincji kościelnej z granicami państwa, decyzja biskupów dotycząca zwołania synodu powinna zostać zaaprobowana przez Stolicę Apostolską. W przypadku wakatu stolicy metropolitalnej ustawodawca zaleca, aby nie zwoływać synodu prowincjonalnego (kan. 440 § 2). W przeciwieństwie do KPK/17, który polecał zwoływanie synodu prowincji kościelnej przynajmniej raz na dwadzieścia lat, obecny Kodeks nie traktuje o częstotliwości zwoływania synodu, wymaga jedynie konsensusu większości biskupów diecezjalnych w tej kwestii [Dullak 2007, 18]. W odniesieniu do synodu prowincjonalnego biskup metropolita posiada określone uprawnienia. To on, zgodnie z kan. 443, za zgodą większej części biskupów sufraganów, ma prawo zwołać synod prowincjonalny, wybrać miejsce dla jego odbycia (w granicach prowincji kościelnej), ustalić porządek działania oraz tematy, jakie mają być rozpatrywane. Ponadto metropolita określa czas rozpoczęcia i trwania synodu, jego przeniesienie, przedłużenie oraz zakończenie. Upoważniony jest również do przewodniczenia zgromadzeniu synodalnemu. W przypadku przeszkody prawnej w czynnościach zastępuje go jeden z biskupów prowincji, wybrany przez pozostałych sufraganów [Góralski 1988, 40].

Ustawodawca w kan. 443 określa uczestników synodu prowincjalnego, zarówno obligatoryjnych, jak i fakultatywnych, z głosem decydującym oraz doradczym. Pierwszą grupę, wskazaną w § 1 stanowią osoby, które na synod powinny zostać wezwane i którym przysługuje głos decydujący. Należą do nich: biskupi diecezjalni, biskupi koadiutorzy i pomocniczy oraz inni biskupi tytularni, którzy na danym terytorium wykonują szczególne zadanie zlecone im przez Stolicę Apostolską lub konferencję biskupów. Drugą grupę, wskazaną w § 2, stanowią inni biskupi tytularni oraz emeryci, mieszkający na danym terytorium. Mają prawo głosu decydującego, ale wezwanie ich na synod jest fakultatywne. Trzecią grupę, zgodnie z § 3 i 4, stanowią osoby, które powinny zostać wezwane na synod, ale przysługuje im jedynie głos doradczy. Należą do nich: wikariusze generalni i wikariusze biskupi wszystkich Kościołów partykularnych danej prowincji; wyżsi przełożeni instytutów zakonnych oraz stowarzyszeń życia apostołskiego, w liczbie – tak w odniesieniu do mężczyzn, jak i kobiet – do ustalenia przez konferencję biskupów lub biskupów prowincji, wybranych przez wszystkich wyższych przełożonych instytutów i stowarzyszeń, mających swoją siedzibę na terytorium; rektorzy uniwersytetów kościelnych i katolickich oraz dziekani wydziałów teologii i prawa kanonicznego, mających siedzibę na danym terytorium; niektórzy rektorzy wyższych seminariów duchownych, wybranych przez rektorów seminariów, położonych na tym terytorium; prezbiterzy oraz inni wierni, ale w liczbie nieprzekraczającej połowy tych, którzy zostali już wymienieni. Zgodnie z kan. 443 § 5 i 6 na synod prowincjalny z głosem doradczym należy wezwać również kapituły katedralne oraz radę kapłańską i radę duszpasterską każdego Kościoła partykularnego tak, by każda z nich wybrała w sposób kolegialny spośród swoich członków dwóch przedstawicieli i wysłała ich na obrady. Jeżeli zdaniem metropolity i biskupów sufraganów wyda się to wskazane, na synod wolno zaprosić jako gości również inne osoby. Uczestnicy synodu w charakterze gości są jedynie obserwatorami obrad, nie mają głosu decydującego ani doradczego [Góralski 2005, 311].

Obowiązkiem osób wezwanych na synod, zarówno z głosem decydującym, jak i doradczym, zgodnie z kan. 444, jest udział w obradach. W przypadku niemożności udziału należy powiadomić o tym przewodniczącego, ci zaś, którzy posiadają głos decydujący, mogą wysłać swojego pełnomocnika (posiada on wówczas jedynie głos doradczy).

Celem synodu prowincjalnego jest troska o zaspokojenie potrzeb pasterskich wszystkich wiernych mieszkających na terytorium prowincji. Jest to

zatem cel duszpasterski, w realizacji którego należy brać pod uwagę okoliczności i warunki osobowe i miejscowe. Ze względu na ustawodawczy charakter synodu powinien on przyczyniać się do ochrony i wzrostu wiary, ukierunkowania wspólnej działalności duszpasterskiej, poprawy obyczajów, zachowania i strzeżenia tożsamej dyscypliny kościelnej. W swoich normach synod powinien uwzględniać ustawodawstwo powszechne Kościoła [tamże, 313].

Uchwały podjęte przez synod prowincjalny mogą wejść w życie i obowiązywać po uprzednim przesłaniu i sprawdzeniu ich przez Stolicę Apostolską. Nie mogą być zatem promulgowane tak długo, jak nie zostanie spełniony ten obowiązek. Synod sam określa sposób promulgacji oraz czas *vacatio legis* [Dullak 2007, 19].

ZAKOŃCZENIE

Idea odnowy instytucji prowincji kościelnej oraz urzędu metropolity podniesiona przez Sobór Watykański II znalazła swoje odzwierciedlenie w KPK/83. Zawarte w nim normy prawne wskazują cel i rolę prowincji kościelnych oraz określają prawa i obowiązki stojących na ich czele metropolitów. Podejmowanie przez sąsiednie Kościoły partykularne wspólnego działania duszpasterskiego oraz odpowiednie podtrzymywanie przez biskupów diecezjalnych wzajemnych relacji stanowią cele łączenia się sąsiednich diecezji w prowincje kościelne. Na czele każdej z nich stoi metropolita, będący arcybiskupem związanym ze stolicą biskupią określoną lub zatwierdzoną przez Stolicę Apostolską. Dla osiągnięcia celów prowincji kościelnej poszczególne normy ustanawiane są przez synody partykularne, wyposażone we władzę rządzenia (przede wszystkim władzę ustawodawczą), na mocy której biskupi ustalają odpowiednie normy dla poszczególnych Kościołów partykularnych, w trosce o skuteczniejszą działalność duszpasterską (AS 27).

PIŚMIENNICTWO

- Banaszak, Marian. 1987. *Historia Kościoła Katolickiego. Średniowiecze*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Banaszak, Marian. 1989. *Historia Kościoła Katolickiego. Czasy nowożytne 1517-1758*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Bécheau, François. 1998. *Historia soborów*. Kraków: Wydawnictwo „M”.

- Dullak, Krzysztof. 2007. *Ecclesia Semper Reformada. Zjawisko synodalności w Polsce po Soborze Watykańskim II*. Szczecin: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Góralski, Wojciech. 1987. „Synod prowincjonalny w dyskusji na Soborze Trydenckim.” *Prawo Kanoniczne* 30, nr 1-2:113-20.
- Góralski, Wojciech. 1988. „Instytucja synodu w Kodeksie Prawa Kanonicznego Jana Pawła II.” *Prawo Kanoniczne* 31, nr 3-4:35-44.
- Góralski, Wojciech. 2005. „Synody partykularne.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. II/1: *Księga II. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijanie. Część II. Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. Józef Krukowski, 305-14. Poznań: Pallottinum.
- Góralski, Wojciech. 2012a. „Metropolia i metropolita w wymiarze prawnym – wczoraj i dziś (w dwudziestą rocznicę utworzenia Metropolii Białostockiej).” *Rocznik Teologii Katolickiej* 11:121-40.
- Góralski, Wojciech. 2012b. „Synod prowincjonalny.” W *Encyklopedia Katolicka*, t. 16, red. Edward Gigilewicz, 545-47. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Gręźlikowski, Janusz. 2000. *Recepcja reformy trydenckiej w diecezji włocławskiej w świetle ustawodawstwa synodalnego*. Włocławek: Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne.
- Hemperek, Piotr. 1985. „Biskup sufragany.” W *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, red. Mieczysław Krąpiec, 614. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Krukowski, Józef. 2005a. „Metropolici.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. II/1: *Księga II. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijanie. Część II. Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. Józef Krukowski, 299-304. Poznań: Pallottinum.
- Krukowski, Józef. 2005b. „Zespoły Kościołów partykularnych.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. II/1: *Księga II. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijanie. Część II. Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. Józef Krukowski, 294-299. Poznań: Pallottinum.
- Krukowski, Józef. 2011. *Prawo administracyjne w Kościele*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Nitecki, Piotr. 2000. *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Pietras, Henryk. 2013. *Sobór nicejski (325). Kontekst religijny i polityczny. Dokumenty. Komentarze*. Kraków: Wydawnictwo WAM. Księża Jezuici.
- Sawa, Robert. 2012. „Prowincja.” W *Encyklopedia Katolicka*, t. 16, red. Edward Gigilewicz, 543-44. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Schatz, Klaus. 2001. *Sobory powszechne. Punkty zwrotne w historii Kościoła*. Kraków: Wydawnictwo WAM. Księża Jezuici.
- Silnicki, Tadeusz. 1962. *Sobory powszechne a Polska*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Sitarz, Mirosław. 2004. *Słownik prawa kanonicznego*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Sitarz, Mirosław. 2008a. „Metropolia.” W *Encyklopedia Katolicka*, t. 12, red. Eugeniusz Ziemann, 658-59. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Sitarz, Mirosław. 2008b. „Metropolita.” W *Encyklopedia Katolicka*, t. 12, red. Eugeniusz Ziemann, 660-61. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

- Sitarz, Mirosław. 2013. „Wymogi stanowienia prawa w Kościele partykularnym. Zarys problematyki.” *Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich* 23, nr 26:85-93.
- Tokarski, Jan. 1980. *Słownik wyrazów obcych*. Warszawa: PWN.
- Tracz, Zbigniew. 2008. „Prowincja kościelna i podmioty jej działalności.” *Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich* 18, nr 21:93-113.
- Wienczek, Andrzej. 2008. *Dzieje Kościoła w Polsce*. Warszawa – Bielsko-Biała: Wydawnictwo Park.
- Wójcik, Walenty. 1985. „Autonomia Kościoła w państwie. Sobory oraz synody plenarne i prowincjalne.” *Kościół i Prawo* 4:101-36.

Metropolitalne organy władzy w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku

Streszczenie

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. reguluje pojęcie prowincji kościelnej, która jest zespołem sąsiednich Kościołów partykularnych. Celem utworzenia prowincji kościelnej jest wspólne działanie pasterskie oraz ożywanie kontaktów między biskupami diecezjalnymi. Organami władzy w prowincji kościelnej są: metropolita oraz synod prowincjalny, będący zgromadzeniem biskupów i innych przedstawicieli poszczególnych Kościołów partykularnych, wchodzących w skład tej samej prowincji kościelnej.

Słowa kluczowe: metropolita; prowincja kościelna; synod prowincjalny; Kościół partykularny; biskup diecezjalny

Metropolitan's Authority in the 1983 Code of Canon Law

Summary

The 1983 Code of Canon Law provides that a church province comprises neighboring particular Churches. Church provinces are created to promote the common pastoral activities of neighboring dioceses and to foster the mutual relations of diocesan bishops. The authorities a Church province are: the metropolitan and the provincial synod which is composed of a conference of bishops and other representatives of particular Churches constituting the same province.

Key words: metropolitan; Church province; provincial synod; particular Church; diocesan bishop

Information about Author: JOANNA PRZYBYŚLAWSKA, J.C.L. – Ph.D. student, Department of Public and Constitutional Church Law, Institute of Canon Law, Faculty of Law, Canon Law and Administration at the John Paul II Catholic University of Lublin; ul. Kopernika 9/4, 25-336 Kielce, Poland; e-mail: j.przybyslawska89@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-3525-0002>